

**Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları
Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Katkısı
(Bingöl Örneği)**

**The Contribution of Religious Counseling and Guidance to
Questions Faced by Family and Religious Guidance Officers
(Bingol Example)**

Cengiz MÜRSEL^a,

ORCID: 0000-0002-7897-5698

Fatma ONUR^b

ORCID: 0000-0002-7344-9939

^a.Dr. Öğretim Üyesi, Cengiz Mürsel, Bingöl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bingöl/Türkiye,
cmursel@bingol.edu.tr

^b. Fatma ONUR, Bingöl İl Müftülüğü, ADRB Vaizi, Bingöl/Türkiye, fatmatunc1225@gmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 10.09.2020 Düzeltme/Revised: 17.12.2020 Kabul/Accepted: 18.12.2020

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Mürsel, C. & Onur, F. (2020). Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Problemlere Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Katkısı (Bingöl Örneği). Antakiyat, 3 (2), 231-255

Öz:

Çalışmanın amacı 2015-2020 yılları arasında Bingöl genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına “evlilik/nikâh/boşanma” gibi ailevi nedenlerle danışan olarak müracaat eden eşlerin soru(n)larını ve onlara Dini Danışmanlar tarafından sunulan çözümleri incelemektir. Araştırmanın teorik kısmında literatür taraması yapılarak, Aile ve Dini Rehberlik Büroları ve Dini danışmanlık hizmetleri ele alınmıştır. Uygulama kısmında karteks örneklemelerinden edinilen bilgiler söylemsel analiz yöntemi ile incelenmiş, yeterli görülmeyen, anlaşılmayan durumlarda danışanlar aranıp detaylı bilgi edinmeye çalışılmıştır. Çalışma 2015-2020 yılları arasında Bingöl genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına kayıtlı karteks taramasında “evlilik/nikâh/boşanma” konularıyla ilgili 512 danışanın dokümanlarından seçilmektedir. Araştırma sonucunda verilere istinaden Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların, en çok boşanma şikâyetleri ile geldikleri, en az sorunla karşılaşılan konunun ise küçük yaşta/zorla evlilik hususu olduğu tespit edilmiştir. Danışanların Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına sorunlarını ileterek hem bilgi edinmek hem de yaşadıkları psikolojik bunalımdan kurtulmaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Büro görevlilerinin danışanlara bir uzman olarak yardım etmeye çalıştıkları, çözümlenemeyen sorunlarda ise Din İşleri Genel Kuruluna ve psikolojik destek almak için gerekli mercilere müracaat etmeleri hususunda yardımcı oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dini Danışmanlık, Aile, Evlilik, Nikâh, Boşanma

GİRİŞ

Aile, tüm toplumlarda kendine özgün değerleri olan dokunulmaz ve kutsallaştırılan bir olgudur. Nitekim Kur'an aile olmanın fitri olduğunu beyan etmekle birlikte (Nisa, 4/1), eşler arasında huzuru sağlayacak ihtiyaçların da fitrattan olduğunu bildirmektedir(A'raf, 7/189). Nikâhla dile getirilen evlenme sözleşmesi, evlenmelerinde hukuken bir sakınca bulunmayan kadın ve erkeğin sürekli bir yaşam ortaklığını tesis etmek amacıyla aralarında birliktelik sağlayan ve bunun için karşılıklı hak ve sorumluluklar belirleyen bir bağıdır (Yaman, 2015, s. 49). Kur'an'da bu akit çok ağır sözleşme anlamında "mîsâk-ı ğâfîz" tabiriyle zikir edilmiştir (Atar, 2007, s. 112). Nikâhla birliktelik ve hayati sorumluluklar alan bireyler kendilerini haramlardan koruyarak hem nefsi hem de ruhi anlamda mutluluğa ermiş olurlar. Dolayısıyla nikâh bağı ile huzur ve sükûnete eren fertlerin huzur ve mutlu yaşamları kendinden sonraki nesillere hem gelenek-görenek bağlamında hem de manevi olarak emsal olması gerekir. *"Nitekim kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır."* (Rûm, 30/21). Bir nevi yüce Allah bir evlilik bağı olan nikâh ile eşlere bir düğün hediyesi olarak ruha lütfedilen huzur ve sükûn ile birlikte sevgi ve merhameti de vererek kuluna ikramda bulunur.

Nikâh akdi ile çeşitli hak ve sorumluluklara kavuşan eşler, birbirlerinin maddi/fizyolojik ihtiyaçları kadar ruhî/psikolojik yani sevgi, saygı, değer, ilgi, güven gibi manevi ihtiyaçlarını da karşılamaları gerektiren bir sözleşmedir. Nitekim Hz. Peygamber'in "Sorumluluğunda olan aile fertlerini ihmal etmesi, kişiye günah olarak yeter (Ebu Davud, zekât, 45)" rivayeti eşler arasındaki aile içi, değer, saygı ve ilgi sorumluluğunun zaruriliğini göstermektedir.

İki ayrı kişiliklere, farklı sosyal ve kültürel ortamlarda yetişmiş ve hatta bazen muhtelif dinlere tabi bireylerin birlikte yaşamaları söz konusudur. Evlilik, bireylerin sosyal-kültürel ve biyolojik farklılıklarıyla birbirlerini beğenip iki ayrı bireyin farklılıklarını kabullenerek birlikte ortak değerler üzerine anlaşarak bir hayat boyu artılarıyla-eksileriyle, sağlıkta ve hastalıkta, rahatlıkta ve zorlukta sorumlulukları birlikte omuzlayarak devam ettire bilmeleridir. Tabi olarak bu yolculukta bazen istenmeyen ya da aşılması özel çaba gerektirecek problemlerin olması doğal kabul edilmesi gerekir.

Sahih bir nikâhla ömür boyu bir birliktelik temennisiyle kurulan aile bağı ölüm dışında, eşler arasındaki duygusal iletişim, ahlaki değerlerin zafiyeti ve bazen de farklı sebeplerle bozulabilir. Özellikle günümüzde geçmişe nispeten aile içi iletişim ve ilişkileri çevresel faktörlerden aşırı etkilenecek aile yapısına zarar verebilmektedir. Araştırmalarda aile içi sorunları tetikleyen ve eşler arasındaki duygusal sıcaklığı olumsuz etkileyen nedenler şöyle ifade edilmektedir:

“Evlilik hayatı ile iş ve gündelik hayatın uyumunu sağlamanın giderilmesinin güçleşmesi ve buna bağlı olarak evliliklerde bunalımların ve çatışmaların artması”, “aile içi şiddet”, “anneliğin azalması”, “birlikte yaşama ve bunun sonucunda doğan evlilik dışı çocuklar”, “evliliğin ve çocuk sahibi olmanın ertelenmesi, reddedilmesi veya sayıca tek çocuğun tercih edilmesi (tek çocuklu ailelerdeki artış)”, “yalnız yaşayan insanların artması” gibi etkenler toplumsal sistemlerin ve toplumsal işlerliğinin temelini sarsmaktadır. Bu durumlar genelde toplumu, özelde ise aileyi doğrudan etkilemektedir (Castells, 2006, s. 47, 256). “Boşanma, alkol, uyuşturucu kullanımı, kumar problemi, yoksulluk, işsizlik, iflas, ölümcül veya kronik hastalıklar, ayrılıklar veya ölüm, mutsuz evlilikler, üyelerin ağır duygusal ve psikolojik sorunlar yaşaması, çocuk ihmal ve istismarı, eşlerin birbirine kötü davranması, para idaresinde zorluklar yaşanması, düşük ve yetersiz gelir problemi, çocuk suçluluğu ve aldatma” gibi çok çeşitli sorunlar meydana gelebilmektedir. (Yolcuoğlu, 2014, s. 150). Bulut ise aile üyelerinin karşılaştığı sorun ve güçlükler sonucunda aile kurumunu ve aile içi problemleri doğurduğunu şöyle ifade etmektedir. Ayrıca bu güçlükler, üyeler arasındaki duygu ve iletişim bozuklukları, gelirdeki azlık, işsizlik, kaza, çeşitli bedensel ve ruhsal sağlık sorunları, hastalıklar, eşlerden birinin aileyi terk edip gitmesi, konut koşullarının elverişsizliği, çalışan annenin çocuklarını bırakacak yer bulamaması, çocukların başıboş kalmaları ve suça yönelmeleri, aile reisinin içki, kumar veya uyuşturucu maddelere bağımlı hale gelmesi, ailenin ya da üyelerinden bir veya bir kaçının toplumsal çevreye uyum sağlayamaması gibi oluşumlar şeklinde de ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Bu güçlük ve sorunlar genellikle birçok nedenlerin bir araya gelmesinden doğmaktadır. Bu yüzden, aile üyelerinin hepsini birden ilgilendirmekte ve onları her halükârda derece-derece etkilemektedir (Bulut, 1993, s. 20-1).

Yukarıda sıralandığı gibi eşler tarafında kabul edilmeyen ya da bir-birlerinin farkındalığını kabul etmede yaşanan güçlükler, eşlerin zamanla yıpranmalarına ve nihayetinde onları ayrılma noktasına getirir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın “Boşanma Nedenleri Araştırması” tarafından yapılan araştırma sonucunda, Türkiye'de boşanmalardaki nedenler: yakın çevrenin evliliğe müdahalesi, aldatma, ekonomik sorunlar, şiddet, yaşam tarzı, tarafların eski alışkanlıklarının devam etmesi, kişisel değerler, eşlerden birinin ev içinde görev ve sorumlulukları yerine getirmemesi, cinsel hayat, çalışma hayatı, işsizlik ve evlilik öncesi eşini yeterince tanıyamamasıdır (Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014, s. 76). Dolayısıyla yaşanan güçlüklerin şiddete dönüşmeden orta yolu bulup yaşanan sorun ve problemlerin aile birliğini sarsmasına ve eşler arasındaki saygı, güven ve değerlerin yıkılmasına müsaade edilmeden onarılmalıdır. Ancak bazen de sorunlu bir evliliğin sürdürülmesi büyük sıkıntılara da sebep olmaktadır.

İslamiyet'te evliliğin teşvik edildiği görülmektedir. Evlilik, Kuran'ı Kerim'in bazı ayetlerde emir niteliğinde kabul görmüştür (Nur, 24/32). Bazı ayetler de (Yasin, 36/

56) ise evliliğin sadece bu dünya hayatının mutluluğu ve huzuru için değil ahiret yurdunda da ebedi saadete erdireceğini bildirmiştir. (Martı, 2019, s. 20) Bir başka ayette ise peygamberlerin de evlendiği belirtilmiş olup evlilik teşvik edilmiştir (Ra'd, 96/38). Ancak emir ve teşvik mahiyetindeki bu ayetlere rağmen eşlerin geçinemedikleri ve evliliği yürütmede zorlandıkları durumlarda ise araya büyüklerin girip çiftleri barıştırmaları emredilmiştir (Nisâ, 4/35). Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim eşler arasında yaşanan sorunlara ve huzursuzluklara bu ayet ile çözüm sunmuştur. Mezkûr ayet ile eşler arası anlaşmazlıklarda rehberlikten açıkça bahsedilmektedir. Böylelikle nikâhla kurulan evlilik bağının korunması için aile büyüklerinin/rehberlerin sorumluluk yüklenmeleri istenmiştir.

Öte yandan nikâh ile kurulan evlilik bağını koruyamayan eşler için birlikteliğin devamı bazen çok büyük sıkıntılara sebep olmaktadır. Dolayısıyla nikâh ile birbirine bağlanan eşlerin arasındaki bağ, talak/boşanma ile sona erdirilir. Serbest bırakmak, ayırmak ve çözmek gibi manalarında kullanılan "talak" kavramı nikâh sözleşmesini bitirmek/çözmek ve kaldırmak maksadıyla serdedilen bazı ifadelerle evlilik sözleşmesine son verilmesidir (Acar, 2006, s. 469). Boşanma, Allah'a en sevimsiz gelen helallerdendir. Nitekim ayette 'Allah'a en sevimsiz gelen meşru işlerden biri, boşanmadır' buyurmaktadır (Talâk, 65/3). Dolayısıyla İslam boşanmayı evliliğin devamının imkânsız kılacak durumlarda talakın gerçekleşmesine müsaade etmiştir.

Bu bağın çözümüyle manevi bir boşluğa düşen eşler yaşadıkları problemlerin üstesinden gelebilmek için manevi bir huzur ve rahatlama kaynağı olarak gördükleri din ve maneviyattan güç alarak huzuru yakalamak istemektedirler (Topuz, 2018, s. 238-239). Bu durumda eşler, soru ve problemlerine çözüm bulmak, yaşadıkları sıkıntı ve içine girmiş oldukları travmadan/bunalımdan kurtulmak, bundan sonraki hayatlarına adapte olabilmek, gelecek anksiyetesinden kurtulmak ve yaşadıklarıyla baş edebilmek için akli ve bilimsel anlamda çözüm yolları arayışına girerler. Başka bir deyişle ruhi bunalımlarından kurtulmak için manevi destek olarak rahatlama isterler. Bunun için destek alacakları -manevi destek ve rehberlik hizmeti için danıştıkları kişilerden de doyurucu cevaplar almak, hayatlarına yön vermek için alanda ehil olan rehberlerden destek almaları gerekir. Bu hizmeti veren Aile ve Dini Rehberlik Bürosu personelinin de mesleki bilgisinin yanında interdisipliner manevi danışmanlık verecek bilgi, birikim ve beceriye sahip olması gerek. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı zaman zaman bu görevi üstlenen personellere yönelik hizmet içi eğitimler verdirerek onların alan bilgilerinin zenginleşmesini sağlamaktadır. Fakat batıda dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti için verilen eğitimler incelendiğinde (Aybey, 2015a) ülkemizde bu alanda verilen eğitimlerin daha artırılması gerektiği görülmektedir.

Üç bölümden oluşan çalışmada ilk olarak, Aile ve Dini Rehberlik Bürolarının (ADRB)¹ kuruluşu, tarihçesi, amacı ve görevleri ile mezkûr bürolarda yürütülen

¹ Aile ve Dini Rehberlik Büroları kavramı ADRB şeklinde kısaltılmıştır.

manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri ele alınmıştır. İkinci bölümünde, dini danışmanlığın tanımı ve tarihsel gelişimi ile dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin ülkemizdeki uygulama alanları incelenmiştir. Son bölümde ise Bingöl merkez olmak kaydıyla, Aile ve Dini Rehberlik Bürosuna 2015-2020 yıllarında gelen “ evlilik-nikâh-boşanma-aldatma ile ilgili gelen sorular alt başlıklar halinde ele alınarak sorular dini danışmanlığın rolü açısından incelenmiştir. Sorunların anlaşılması ve açıklığa kavuşması adına her alt başlıkla ilgili birkaç örnek soru verilmiştir.

YÖNTEM

Söz konusu araştırma nitel bir çalışmadır. Araştırma türü olarak da betimsel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Karteks verileri esas alınarak görüşmecilerden sağlanan bulgular birtakım değişkenler gözetilerek kodlanmış söz konusu kodlamalar önemiyet derecelerine bağlı olarak kategorize edilmiştir. Danışanın meramının doğru anlaşılması için mülakat ve telefon görüşmeleri yapılmıştır. Tasnif ve kategorize edilen bulgular söylem analizi tekniği esas alınarak tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda 2015-2020 yılları arasında Bingöl genelinde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların karteks sonucu esas olarak toplamda 512 danışma kaydı ele alınmış ve sorun alanları önceliğine bağlı olarak birtakım tespitlerde bulunulmuştur. Son olarak araştırma bulguların tespiti ve tahlili sonucunda “Evlilik-Nikâh-Boşanma” başlığı altında “Boşanma Sonrası Yaşanan Sorunlar, Nikâh, Evlilik Öncesi ve Nişan, Aldatma, Küçük Yaşta/Zorla Evlilik” adlı beş alt başlık çalışmamızın amacı doğrultusunda kategorize edilmiştir.

Araştırmada, doküman analizi sonucunda, “Evlilik-nikâh-boşanma” ana konusunu alt konular başlığı altında sınıflandırdığımızda 150 soru arasında 64 sorunun “Boşanma Sonrası Yaşanan Sorunlar”, 45 sorunun “nikâh” ile ilgili olduğu tespit edilmiştir. Nitekim gelen soruların büyük bir kısmını da şartlı ve yeminli boşanmalarda kullanılan “boş ol” ifadesinin dini hükmü sorusu tespit edilmiştir. Verilerin analizinde “Evlilik-nikâh-boşanma” ana konusu altında 21 sorunun “Evlilik Öncesi ve Nişan”, 11 sorunun “Aldatma/zina”, 6 sorunun da “Küçük Yaşta/Zorla Evlilik” olduğu tespitler arasındadır. ADRB danışanlarına müracaat eden adayların 19-60 yaşları arasında ve cinsiyet olarak kadınların erkeklere nispeten çoğunlukta olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın nihayetinde Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvuran danışanların, en çok boşanma şikâyetleri ile geldikleri ve “boş ol ve talak” kelimelerini aşırı kullanarak karşı tarafı töhmet ve te'dib etmeye çalıştıkları tespit edilmiştir. Nikâh konusunda sıkça sorulan soru(lar) ise evlilikteki eşler arasındaki kültür, din ve mezhep farklılıklarının evliliğe ne gibi engeller konusu danışanların bilmedik istedikleri konular olduğu tespit edilmiştir. Evlilik öncesi ve nikâh konusunda ise namzet bireylerin bu süreçte birbirlerini tanımak için kıydıkları nikâhla çiftler tarafından kız tarafının daha fazla mağdur olduğu saptanmıştır. Aldatma hususunda eşlerin

(kadınların) tarafının durumu kabul etmeyip ayrılacaklarını vurguladıkları; incelemelerde evlilik-nikâh-boşanma ile ilgili sorular içerisinde en az hatta yok denecek kadar soru ise küçük yaşta/zorla evlilik hususu olduğu tespit edilmiştir. Nitekim bulgulardan yola çıkarak danışanların Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına yönettikleri sorulardan onların bu konular hakkında hem bilgi edinmek hem de yaşadıkları psikolojik bunalımdan kurtulmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Bu süreçte büro görevlileri danışanlara bir uzman olarak yardım etmeye çalıştıkları, çözümlenmekte zorlandıkları sorularda ise Din İşleri Genel Kuruluna ve Psikolojik destek almak için gerekli mercilere yönettikleri tespit edilmiştir.

1. Aile ve Dini Rehberlik Büroları

Ülkemizde din işlerini yürütme ve toplumu dini konularda bilinçlendirme vazifesi kanunlarla Diyanet İşleri Başkanlığına tevdi edilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesinin 8. maddesinde, dini konularla alakalı bilgi edinmek amacıyla sorulan sözlü ve yazılı sorulara cevap vermek müftülüklerin görev sınırları içerisinde kabul edilmiştir. Gelen soruların bizzat cevaplandırılması ayrıca gerekli durumlarda ilgili birimlere yönlendirmek maksadıyla 2003 yılında bir danışma birimi olarak il müftülükleri bünyesinde Aile Dini ve Rehberlik Büroları açılarak hizmet vermeye başlanmıştır. Bürolar, dini rehberlik ve danışma birimleri olup 633 sayılı kanun hükmüne uyumlu olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler (DİB, 2015b). 16 Haziran - 4 Temmuz 2003 tarihleri arasında Ankara’da düzenlenen ilk AİRB seminerine 28 personel katılmıştır. Bu 28 personel 6 ilde (Adana, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir, Samsun) görevlendirilmiş ve 10 Ekim 2003’de müftülükler bünyesinde Aile İrşat Büroları şeklinde açılmıştır. Ocak 2007 yılı itibarıyla alınan bir kararla isim değiştirilerek “Aile İrşat ve Rehberlik Büroları” halini almıştır. 2009 yılında il müftülüklerine bağlı büro sayısı 53’e, 2010 yılında 67’ye yükselmiş, 2011’de iki yeni büro daha açılarak aktif çalışan il büro sayısı, 69’a; ilçe büro sayısı 114 ulaşılmıştır. 2011 yılsonu itibarıyla Aile İrşat ve Rehberlik Büroları, Tunceli, Bayburt, Ağrı, Artvin, Bilecik, Burdur, Gümüşhane, Hakkâri, Sinop, Karaman, Iğdır, Ardahan, Kilis ve Zonguldak olmak üzere 14 İl Müftülüğü bünyesinde açılan yeni bürolarla birlikte 81 ilde yaygınlaştırılmıştır. Bürolar bugün itibarıyla 81 ilde aktif olarak hizmet vermektedir (Özdemir, 2013, s. 29).

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nde alt bir birim olarak 01.07.2010 tarihli ve 6002 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkında kanun ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına dair kanunla Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün bünyesinde Aile ve Dini Rehberlik Daire Başkanlığı kurulmuştur. (DİB, 2018a). Söz konusu bürolar, 2017 senesi itibarıyla Türkiye’nin bütün illeri ile 293 ilçe müftülüklerinde görevleri ifa etmektedirler. Bürolarda 1457 kadın 721 de erkek olmak üzere toplam 2178 personel vazife yapmaktadır (DİB, 2015). Günümüzde bu sayı giderek artmaktadır.

2. Dini Danışmanlık

Batı Hristiyan geleneğinin bir ürünü olan ve erken dönemlerde bilimsel anlamda sınırları çizilmeyen Dini Danışmanlık, ilk yıllarda kilisede günah çıkarma yöntemiyle terapi ve din hizmetleri ile başladığı ve zamanla insanların ihtiyaçları giderildiği ispatlanması sonucunda kurumsallaşmıştır. Ülkemizde ise bu alan ile ilgili yapılan çalışmaların tarihsel anlamda yenidir. Söz konusu danışmanlık kurum olarak her ne kadar batı kaynaklı olsa da Kur'an'da, Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar olan peygamberlerden bahsedilirken onların rehberlik görevine işaret eden pek çok sıfatı kullanılmıştır. Bu bölümde dini danışmanlığın tanımı, tarihsel gelişimi, amacı, İslam'da dini danışmanlık ile dini danışma ve rehberlik hizmetlerinin ülkemizdeki uygulama alanları hakkında açıklamalar yapılacaktır.

2.1. Dini Danışmanlığın Tarihsel Gelişimi

Dini danışmanlık alanı ülkemizde yeni gelişmekte olan alanlardan biridir. Bu nedenle dini danışmanlığın mahiyeti, kapsamı ve sınırları henüz tam olarak belirlenmemiştir (Aybey, 2015a). Batıda “*pastoral care*” ve “*pastoral counseling*” gibi isimlerle anılan ve Türkçeye “dini danışmanlık” olarak çevrilen danışmanlık hareketi, Batı'da 1900'lü yılların başında başlamıştır (Şirin, 2014, s. 33). Dini danışmanlık (*pastoral counseling*), haham, papaz ve imam gibi din görevlileri aracılığıyla terapi hizmeti sunan bir psikolojik danışma alanıdır. İngilizcede, papaz, imam, haham ve din görevlisi anlamına gelen ‘pastor’ kelimesi, Türkçede vaiz sözcüğü ile karşılık bulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri'nin Pensilvanya eyaletinde hazırlanan bir yasa tasarısında şu tanım karşımıza çıkmaktadır: “Davranış uyumunu ve davranış değişikliğini kolaylaştırmak amacıyla dini kaynakları ve danışma tekniğini kullanarak kişinin kendisiyle ve kişilerarası olan ilişkilerinde işlev bozukluğuna yol açan duygusal rahatsızlıkların teşhis ve tedavisidir” (Altaş, 2017, s. 27)

Bu konuda Üzeyir Ok; Foskett ve Jacobs'un (1994), “*pastoral counseling*”de geçen dini kelimesinin karşılığı olan *pastoral* kelimesini kullanmayıp *religious-dini* kelimesini kullanmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Çünkü bu gibi danışmalarda sadece Hristiyanlar değil, inancı, düşüncesi ve değerleri farklı olan hatta hiç bir dine mensup olmayıp ancak inanç ve nihai konuları değerli bulan herkes yer alabilir. Kısaca varoluşsal sorunlar yaşayan herkes başvurabilir. Dini danışman, ben kimim, nereden geldim ve varlık amacım nedir gibi sorulara yanıt arayan herkese dini, düşüncesi ve değeri ne olursa olsun hizmet verir. Hatta *pastoral* (dini) kelimesinin yerini daha geniş alanı kapsayan *maneviyat* (*spirituality*) kelimesinin aldığını ve bu kelimenin kullanımının yaygınlık kazandığını söyler. Dini alanı ifade etmek için kullanılan *pastoral* kelimesi teolojiktir (Ok, 2017, s. 36).

Dini danışmanlık ve rehberlik çalışmaları tamamen bir Hristiyanlık faaliyeti olarak ortaya çıkmış olduğu için bu faaliyet alanına ait kavramlar doğal olarak

Hıristiyan kültürü ile alakalıdır (Cebeci, 2012, s. 66). Bu hareketin ilhamını kilisenin yüzyıllardır sürdürdüğü itiraf ve günah çıkarma uygulamasından aldığı söylenebilir. Ancak 20. yüzyılda, papazla kişi arasında geçen bu itiraf ilişkilerindeki psikolojik faktörler din adamlarının dikkatini çekmiştir. Bu ilişkilerin daha bilimsel yürütülmesi gerektiği düşüncesi ile dini danışma psikolojisi (pastoral pshychology) alanı doğmuştur (Şirin, 2014, s. 35). Kısaca bu hareket ilk dönemde kilisede günah çıkarma ile başlamış ve daha sonraları kurumsal bir hüviyete kavuşmuştur.

Foskett ve Jacobs (2004) Clebsch ve Jaekle dini bakımı (pastoral care) şu şekilde tanımlamaktadır: “Mümessil din adamları tarafından sorunu olan insanları iyileştirmeye, desteklemeye, onlara rehberlik etmeye ve uzlaştırmaya yönelik yardım etme etkinliğidir” (Ok, 2017, s. 38) Yapılan bu tanımlara göre dini danışmanlığın iyileştirme, destekleme, rehberlik etme ve uzlaştırma gibi özellikleri vardır (Cebeci, 2012, s. 93-96)

Yukarıda yapılan tanımlar incelendiğinde uygun bir dini danışmanlık yapılması durumunda kişilerin hayata dair yaşadıkları kaygılarla baş etmelerini sağlayarak anksiyetelerini azaltıp sorunlarını çözebildikleri ve kazanılmış davranış bozukularının düzeltilebildikleri anlaşılmaktadır. Yine hayatlarında yaşadıkları sıkıntılarla başa çıkamayıp arayışta olan kişilere yaşadıkları krizi daha rahat atlama yöntemlerini, yönetmelerini ve krizle başa çıkma yöntemlerini sağlamak için mümessil din adamları tarafında yapılan kısa, orta ve uzun süreli destekleme, rehberlik etme ve yardımda bulunma faaliyeti olduğu görülmüştür.

2.2. Dini Danışmanlık ve Rehberliğin Amacı

Dini danışmanlıkta amaç, kişinin dini hayatını düzeltmek için nasihat etmek değil, bireyin dini yaşantısında karşılaştığı problemlerle başa çıkmasına ve doğru kararlar vermesine yardımcı olmak için lazım olan bilgileri vermek ve böylece hayatında bir daha aynı sorunlarla karşılaştığı zaman doğru çözümü bulabilme kapasitesini artırmaktır. Dini danışmanlık sayesinde birey problemlerle, duygu ve düşünce dünyasında çatışmalarla karşılaştığı zaman gösterdiği tepkileri benzer sorunlar karşısında da verir ve hayatını gözden geçirip düzene sokar ve yeni tutumlar geliştirir. Burada dini danışmanın görevi bireyin çatışma ve sorun yaşadığı zaman araya girip kalıcı ve yapıcı çözümler üretmesidir (Coşkunsever, 2016, s. 124)

2.3. İslam’da Dini Danışmanlık

Söz konusu danışmanlık kurum olarak her ne kadar batı kaynaklı olsa da dini danışmanlık ve rehberlik kavramı içerdiği mana itibarı ile İslam’da da mevcuttur. Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar gelen bütün peygamberlerin gönderiliş amaçlarını ve görevlerini irşat ve tebliğ oluşturmaktadır. (Aybey, 2015a) Kur’an’da son peygamber Hz. Muhammed’den bahsedilirken onun rehberlik görevine işaret eden;

sulh/insanları barıştıran, nasihat/öğüt veren, te'dip/eğiterek koruyan, istişari re'y/müracaat edene fikir veren, hadi/doğru yolu gösteren, dai/doğru yola davet eden, münir/aydınlatan gibi sıfatlar kullanılmıştır. Görülmektedir ki, Hz. Peygamberin hayatındaki davranış örneklerinin büyük çoğunluğu rehberlik vasfı ile ilgilidir. Allah'ın kendisine verdiği dini tebliğ vazifesi gereği O, insanlara rehberlik ve danışmanlık yapmıştır (Söylev, 2014, s.99). Kur'an'da geçen diğer peygamberlerle ilgili kıssaların büyük çoğunluğu onların gönderildikleri toplumda yürüttükleri rehberlik görevleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. İslam da dini danışma ve rehberliği esas alan bazı kavramlar ise hidayet, delalet, irşat ve tebliğdir (Cebeci, 2012, s. 68-69). İslam dini, insanların, bireysel veya toplumsal olarak yaşadıkları kişiler arası bütün sorunlarda istişarenin önemini belirtmektedir (Alî-İmrân, 3/159). İnsanların iletişim ve ilişkilerinde ve birlikte yapmış oldukları işle ilgili meselelerinde (Şura, 26/ 38) ve ailede yaşanan problemlerde (Bakara, 2/ 223) istişareyi önermekte ve önemini vurgulamaktadır. Yine Kur'an'ı Kerim kendisini insanlar için bir hidayet kaynağı (Bakara, 2/185), insanları karanlıklardan aydınlığa çıkararak bir kitap (Hud, 11/120), müminlere doğru yolu gösteren bir rehber (Bakara, 2/2) olarak tanımlamaktadır.

2.4. Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberlik Alanları

Batıda 1900'lü yılların başında başlayan ve İslam'da da mevcut olan dini danışmanlık, Türkiye'de ise bu alan ile ilgili yapılan çalışmaların tarihi oldukça yenidir. Ancak son dönemlerde konuyla ilgili çalışma yapanların ve konuya ilgi duyanların sayısı hayli artmaktadır (Ok, 2017, s. 46). Ülkemizde dini danışmanlık alanındaki ilk kurumsal çalışmalar Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında 2003 yılından itibaren yapılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde manevi danışmanlık ve din hizmeti görevi 633 sayılı kanunla Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir. (Değişik: 2.7.2018 – KHK/703/141 md.) Öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde işbirliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunmak (Kanun, 633 sayılı: madde 7). Manevi danışmanlık ve din hizmeti görevi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın alt birimi olan Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafında yerine getirilmektedir.

Türkiye'de dini danışma ve rehberlik hizmeti alanı olarak din hizmetlerinden, yani cami hizmetlerinden başka aile ve sosyal hizmetler, sağlık hizmetleri ve adalet hizmetleri gibi alanlardan da bahsedilebilir (Söylev, 2014, s. 136). Amacı İnsanın dünya ve ahiret huzurunu sağlamak olan din, hayatın tüm safhalarını ve toplumun bütün kesimlerini kuşatan bir değerdir. Bu durum din hizmetlerinin, sadece cami hizmetleriyle sınırlı tutulmadığını, dini danışmanlık/rehberlik ve manevi destek hizmetlerinin daha geniş alanları kapsadığını göstermektedir (Han, 2016). Dini danışma ve rehberlik hizmetleri, özellikle daha çok manevi desteğe ihtiyaç duyulan ceza infaz kurumları, sosyal hizmet kurumları, hastaneler, öğrenci yurtları ve huzur

evleri öne çıkmaktadır. Mevzu bahis edilen hizmetlerin bu alanlarda yoğunlaşması ve ön plana çıkmasının nedeni buraların toplumsal ve manevi bunalımların bulunduğu ortak yerler olmasıdır (Demirtaş, 2019, s. 11). Dini danışmanlık ve rehberlik temeline dayalı çalışmalar bağlamında bu kurumlardaki özel gruplara yönelik yapılan destekler şöyle: Rehabilitasyon edilmelerine, dini konularda bilgilenmelerine katkı sağlamak, kişilik gelişmelerine, moral motivasyonlarına ve yaşama ümitle bağlanmalarına manevi destek olma şeklinde sıralanabilir (Coşkunsever, 2016, s. 173).

Bu kurum ve kuruluşlardaki özel gruplara, dini danışma ve rehberlik hizmeti ile bunların sorunlarıyla başa çıkmasını ve krizlere çözüm bulmasını sağlamak hedeflenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı, dini danışma ve rehberlik hizmeti sunmak amacıyla yukarıda zikredilen kurum ve kuruluşlarla farklı tarihlerde işbirliği protokolü imzalamıştır. Aşağıda bu kurumlardan ve mezkûr kurumlar ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan işbirliği protokolleri ile yürütülen faaliyetleri kısaca ele alınacaktır. Araştırma konusu Aile ve Dini Rehberlik Büroları olduğu için adı geçen kurumlar hakkında kısa bir bilgi vermekle yetinilecektir.

2.4.1. Sağlık Hizmetleri Alanı

Diyanet İşleri Başkanlığı hastanelerde sunduğu dini danışma ve rehberlik hizmetini hasta hakları yönetmeliğinin 38. maddesine göre yürütmektedir. Buna göre sağlık kurum ve kuruluşlarının imkânları ölçüsünde hastalara dini vecibelerini serbestçe yerine getirebilmeleri için gereken tedbirler alınır. Kurum hizmetlerinde aksamalara sebebiyet verilmemek, başkalarını rahatsız etmemek ve personelce düzenlenip yürütülen tıbbi tedaviye hiç bir şekilde müdahalede bulunulmamak şartı ile hastalara dini telkinde bulunmak ve onları manevi yönden desteklemek üzere talepleri halinde, dini inançlarına uygun olan din görevlisi davet edilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ilk olarak 1995 yılında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine yönelik 'din ve moral hizmetleri' konseptindeki bir yaklaşımla sağlık bakanlığı ile iş protokolü imzalamıştır. Birinci dönem olarak kabul edilen bu dönem kısa bir zaman sonra Danıştay kararı ile durdurulmuştur. İkinci dönem ise 2015 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan bir protokol ile gerçekleştirilmiştir. Bu protokole göre, Sağlık Bakanlığı bünyesindeki hastanelerde isteyen öncelikle hasta olmak üzere hasta yakını ve sağlık personeline, protokoldeki şartlara bağlı kalarak dini ve manevi konularda danışmanlık ve manevi hizmet sunulması amaçlanmıştır (Koç, 2018, s. 337-338). 2015 yılında 6 ilde 20 personel ile başlayan manevi danışmanlık hizmetleri şu an 38 ilde 132 personel ile manevi destek hizmetlerini sürdürmektedir (Demirtaş, 2019, s. 13).

2.4.2. Adalet Hizmetleri Alanı

Türkiye’de ilk defa manevi destek çalışmaları 1960’lı yıllardan sonra cezaevlerinde uygulanmaya başlanmıştır (Kesgin, Erdem, 2018, s. 74). Söz konusu kuruma sadece din eğitimi kapsamında vaiz görevlendirilmiş. 2001 yılında imzalanan protokol 2011 yılında güncellenmiştir. Bu protokolle 2015 yılında cezaevinde hizmet veren personel sayısı 690 olmuştur. Hizmet içi eğitimlerle de desteklenen personel, bu bilgiler ve eğitim birikimi ile hükümlülerin soru, sorun ve problemlerini dinlemek, din eğitimi yolu ile de bireysel gelişimlerini de sağlamaktadır. Mahkûmları ıslah etmek amacıyla Kur’an ve din dersleri, koğuş ziyaretleri, şahsi görüşmeler, yarışma programları ve konferanslar yapılmaktadır. Bu alanda Başkanlık verimi artırmak ve sorularına cevap vermek adına 2014 Cezaevlerinde sıkça Sorulan Sorular adlı kitabı bastırılmıştır (Baygeldi, 2018). Ceza ve infaz kurumlarındaki hükümlülere sabır, tövbe, af, merhamet ve kul hakkı gibi temel dini kavramlarımızdan örneklerle manevi danışmanlık yapılmasının yanında peygamberin sorunlara ve zorluklara karşı tutum, davranışı vb. durumlarını anlatarak hükümlülerin cezaevinde yaşadığı problemlere karşı bir tavır sergilemeleri istenmektedir (Kesgin, Erdem, 2018, s.79).

2.4.3. Sosyal Hizmet Alanı

Diyanet İşleri Başkanlığı sosyal hizmet kurumlarında sunduğu, dini danışma ve rehberlik hizmetini ilgili yönetmenliğinin 12. maddesini esas alınarak yürütmektedir. İlgili kurumlarla işbirliği yaparak sevgi evleri, yetiştirme yurtları, kadın konuk evleri gibi sosyal hizmet kurumlarında din hizmeti sunulmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Görev ve Çalışma Yönergesi, 2018: madde 12). SHÇEK ve DİB arasında ilk kez 5 Aralık 1989 tarihinde Din Hizmetleri Daire Başkanlığının 12/1/232/1393 sayılı yazısı ile başlayan uygulama 27.02.1992 tarihinde durdurulmuştur. Söz konusu alanlarda uzunca bir aradan sonra 2007 yılında imzalanan bir protokol ile din hizmetleri faaliyetlerine yeniden başlanmıştır. 2011 yılında güncellenen protokole göre; işbirliği konuları daha net ve anlaşılır bir şekilde belirtilmiştir (Özdemir, 2017, s. 191-3).

2016 yılında daire başkanlığı tarafından sosyal hizmet kurumlarına yönelik dini danışmanlık ve manevi destek hizmetlerini geliştirmeye ve kurumlarda hizmet sunan din görevlilerini desteklemeye yönelik yapılan faaliyetler devam etmiş daha önceki yıllarda hazırlanan kitaplar gözeden geçirilerek tekrar basımı gerçekleştirilmiş ve illere gönderilmiştir.” (DİB, 2020). Bu kurumdaki çocuklara yönelik yapılan sosyal hizmet derslerinin daha verimli olması için manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kılavuz kitapları ile etkinliklerle değerler eğitimi 1 ve 2 adlı kitapları hazırlanmıştır.

Mezkûr bürolara danışanların soruları incelendiğinde sadece fetva isteyen kısa sorular olduğu gibi bireyin sosyal, ekonomik ve psikolojik sorunları içeren sorularına

çözüm bulmak için de bürolara başvurduğu görülmüştür. Danışanın psikolojik olarak rahatlamak için bürolara geldiği de gözlemlenmiştir (Angın, 2018).

3. BULGULAR

3.1. Aile Dini Rehberlik Bürolarına “Evlilik-Nikâh- Boşanma” ile İlgili Gelen Soru ve Sorunlar

Nikâh ile belirli haklar ve sorumluluklar yüklenen eşler, bu hak ve sorumlulukları yerine getirmede gerekli hassasiyeti göstermeyerek Allah'ın nikâh hediyesi olarak kendilerine verdiği sevgi ve merhametin zayıflayıp nikâh bağının çözülmesine sebep olmaktadır. Evli çiftler arasında zaman-zaman bu sevgi ve merhamete ters düşen davranışların sebebi bireylerin evlilik öncesi yetişme tarzıyla ilişkilendirdiği gibi evlik sonrasında saygı, hoşgörü ve güven duygularında yaşanan kırılmalardan kaynaklanmaktadır (Çiftkat, 2011). Çözümlerde toplum olarak kabul edilen sevgi, saygı, sabır ve sadakat aile değerleri zarar görmektedir. Sarsılan bağlar çiftler ve aileler arasında birçok sorun ve problemi tetiklemektedir. Problemlerin bir çözüme kovuşturmadan devam etmesi ailedeki anneyi, babayı ve çocukları ayrı-ayrı etkilemeye devam etmektedir. Nihayetinde hiç kimsenin arzulamadığı aile içi problemlerin çıkmasına ve arzulanmayan davranışların yaşanmasına neden olmaktadır.

Çalışmada, 2015-2020 yılları arasında Bingöl Aile Dini ve Rehberlik Bürolarına intikal eden soru(n)ları konumuz amacı doğrultusunda analiz yapılmıştır. Danışılanlara yöneltilen soruların çoğunluğuna göre kategorize edilen çalışma 5 - boşanma sonrası durumlar, nikâh, evlilik öncesi nişanlılık dönemi, aldatma, küçük yaşta/zorla evlilik- alt başlıkta sınıflandırılmıştır.

3.1.1. Boşanma Sonrası Yaşanan Sorunlar

Araştırmada görüldüğü üzere en çok ve sık karşılaşılan soru(n)lar talak meselesidir. Mevcut 512 karteks incelenmiş ve boşanma konusunda büroya gelen sorular içerisinde “Evlilik-nikâh-boşanma” başlığı konusu altında 150 soru içerisinde 64 sorunun “Boşanma Sonrası Yaşanan Sorunlar” olduğu tespit edilmiştir. Danışanların konuşma sırasında sordukları ve ayrıca sorgulamalarından anlaşıldığı kadarıyla eşlerin evlilik kurumunun önemini anlayamadıkları ve boşama hususunda dini anlamda yeterli bilgiye sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. “Eşim bana annene gidersen dünya ahiret bacımsın ve benden boşsun dedi ve ben de anneme gittim şimdi ise pişmanım, bunun fetvası var mı?” (Danışan K1, Bingöl 7.2.2019). Dolayısıyla erkeklerin durumdan faydalanmak adına eşlerini talak hakkıyla tehdit etme davranışları ve öfke ve sinir anında talak ifadelerini kolayca söyleyebildiği tespitimiz bir bakıma Şahin'in görüşleriyle özdeşleşmiştir(Şahin, 2010, s. 46).

Benzer bir şekilde diğer bir danışan da eşinin talak kelimesini sıklıkla kullandığını ifade etmektedir. “Eşim defalarca bana kardeşinin evine gidersen 3 talak ile boşsun demiş ve bende gitmişim. Her seferinde bir alışkanlık haline getirmiş en ufak bir şeyde hem bu cümleleri kurmaya başlıyor. Sonra kendisine bak eşin boşanmış olur yapma bunu denildiği zaman kendisi de gitmesin diye cevap veriyor. Kendisine kaç sefer bu durumu müftülüğe sormasını söyledim ne sorarım nede giderim diye cevap veriyorum. Ve bizim bu durumumuz 6-7 kere bu şekilde vuku bulmuştur.” (K2, Bingöl 31.10.2018)

Başka bir danışan sıkıntısını şu şekilde dile getirmektedir. Eşim daha önceden abinin evine gidersen seni 3 talakla boşuyorum dedi. Ve ben de korkudan abimle görüşmüyorum. Şimdi de kız kardeşinin evine gidersen veya arabasına binersen boşsun dedi. Eşimle konuştum ikna ettim. Eşim söylediği sözden dolayı pişman oldu bu durumda halen boşama geçerli mi ya da kefaret öderse kabul edilir mi? (K3, Bingöl 14.07.2020)

Örneklemelelerde danışanların sorularda görüldüğü üzere erkeklerin talak hakkını kadını tehdit ve te'dib etme unsuru olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca kadınların eşler arasında erkeklere nispeten boşanma-nikâh hususlarında daha hassas oldukları alanla ilgili olan sorular incelendiğinde tespit edilmiştir. Söz konusu erkeklerin ise durumu sanki dil alışkanlığı halin getirip, işin ciddiyetinin farkında olmadan “boş ol, benden boşsun veya dünya ahiret bacımsın” ifadelerini kullandıkları görülmüştür. Bununla birlikte bunu bir boşama ifadesi olarak görmediklerini sadece tehdit amacıyla kullandıkları tespit edilmiştir. Örneğin bir danışan “Eşim, üç defa aynı yerde boş ol” ve mesajla boşsun yazdı. Fakat şimdi ikimizde pişmanız, fetvası var mı?” (K4, Bingöl 8.10.2018). Diğer bir danışan da “Eşim bir tartışma esnasında 3 kez boş ol dedi ve aradan beş yıl geçti tekrar 3 kez boşsun dedi. Bu durumda nikâhımız bitmiş midir?” (K5, Bingöl 1.8.2018). Bir danışan da “Eşimle tartıştık bende ona "3'ten 9'a kadar boşsun" dedim. Bunun geri dönüşü var mı?” (E1, Bingöl 10.8.2018)

Bürolara, yukarıdaki sorulara benzer birçok soru sorulmaktadır. Sorular incelendiğinde erkeklerin sinir ve öfke anında talak ifadelerini kolayca kullandıkları görülmektedir. Bu ise evlilik kurumunun önemini anlamadıklarını ve boşanma hususunda da yeterli bilgiye sahip olmadıklarını göstermektedir. Boşanma gerçekleştikten sonra ise pişman oldukları tespit edilmiştir. Gelen soruların büyük bir bölümünde aslında bunun bu kadar önemli bir ifade olduğunun farkında olmadıklarını ve bu konuda da yeterli bir bilgiye sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuda büro görevlileri tarafından kendilerine gerekli şekilde dini danışmalık yapıldıktan sonra alanla ilgili kitap tavsiyesinde bulunulduğu belirtilmiştir.

Boşanma konusunda büroya sıkça gelen sorulardan büyük bir kısmı da resmi boşanmadan sonra dini nikâhın durumuyla ilgili olduğu görülmektedir. Büroya en çok gelen sorulardan biri de dinî nikâh ile resmî nikâhın aynı olup olmadığıdır. Gelen

sorular incelendiğinde insanımızın bu konuda pek bilgisinin olmadığı ve bu yüzden dönülmez yanlışların yapıldığı, sonunda da ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir (Özdemir, 2013, s. 70). Söz gelimi resmi boyutta gerçekleşen boşanmalardan sonra dini nikâhın hükmüne dair iletilen soruların yoğunlukta olduğu görülmüştür.

Anlaşmalı boşanma yoluna giderek mahkemece boşanmaları karara bağlandıktan sonra belli süre sonra pişmanlık duyup tekrar bir araya gelmek için sadece dini nikâhla evliliğin sürdürülebilirliğine dair sorulan sorulara da birkaç örnek verilmiştir.

“Eşimle 6 yıl önce mahkeme kararı ile boşandık. Yeni bir hayat kurmak istiyorum fakat eşim her tarafta beni boşamadığını söylüyor. Fakat ben kesinlikle onu istemiyorum gerçekten hâlâ onunla evli miyim?” (K6 Bingöl 14.2.2019)

“Bir yıl önce eşimle anlaşamadık ve mahkeme kararı ile ayrıldık. Eşim bir yıldır sürekli bana seni dinen boşamadım ve boşanmayacağım, eğer biriyle evlenirsen zina etmiş olursun diyor. Benim dinen boşanmam gerçekleşmedi mi?” (K7, Bingöl 23.11.2018)

Eşimle resmi olarak ayrıldık ve boşanma üzerinden yaklaşık 5 ay geçti. Fakat eşim her yerde dini olarak evli olduğumuzu ifade ediyormuş ve ben kesinlikle onunla yaşamayı düşünmüyorum. Söylediği şeyin dinimizdeki yeri nedir? (K8, Bingöl 22.4.2020)

Veya “Resmi olarak boşanmış fakat pişmanlık duyan birisinin, aynı kişi ile tekrar evlenmesi için fetva var mıdır?” (K9, Bingöl 13.9.2018)

Verilen örneklerde görüldüğü gibi mahkeme kararıyla evlenmiş olsalar da danışanlar dinen boşanmış olup olmadıklarını yetkili kişilerden öğrenmek istemektedirler (Şahin, 2010, s. 51). Ayrıca erkeklerin resmi olarak boşanmalarına rağmen dinen boşanmadığını iddia ederek bunu kadınlara karşı bir tehdit aracı olarak kullanmaya devam ettikleri görülmektedir. Bu da kadının bundan sonraki hayatına yön vermesini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca eşler arasında boşanma sonrasında yaşanan problemlerin büyük bir kısmını da resmi olarak boşanma gerçekleştikten sonra nafaka meselesi oluşturmaktadır. Sözgelimi bir danışan “Eşimle 10 yıl önce boşandık. Bir de çocuğum var. Şuan hem ben hem de kızım nafaka alıyoruz ancak kızım üniversiteyi bu yıl bitirecek haliyle 18 yaşını da bitirdiği için nafakası kesilecek. Benim de nafaka almamın dinen caiz olmadığını öğrendim. Bu durumda ben nafaka almaya devam etsem ve aldığım nafakayı kızımın adına alıp kızım için birikim yapsam caiz midir? (K10, Bingöl 03.02.2020).

Bu ve benzeri sorularda da görüldüğü gibi bazen de kadınlar nafaka meselesini erkekler aleyhinde kullanmaktadırlar. Bu durumda ise erkeklerin mağdur edildiği görülmektedir.

Bu konuda ADRB'ye danışan bireylere büro çalışanları genellikle dini bilgilendirme vasıtasıyla yardımcı olmaya çalışmışlardır. Boşanma kelimelerinin son derece tehlikeli lafızlar olduğunu ve bu lafzın ne şakasının ne de ciddisinin hoş karşılanmadığı boşanma anlamına gelen sözlerden ve kelimelerden uzak durulması gerektiği tavsiye edilmiştir (Aybey, 2016b). Bu konuda İslam dininde de talak ifadesinin hoş görülmediği ve bu ifadenin yüce Allah'a en sevimsiz gelen helal olduğu (Nisa, 4/19) belirtilmiştir. Yine sorular incelendiğinde görüşmelerin çoğunda aile huzurunun sağlandığı ve boşanmaların önüne geçildiği olumlu dönütler sonucu tespit edilmiştir. ADRB çalışanları cevap vermede zorlandıkları soruları ise Din İşleri Yüksek Kurulu'na yönlendirmişlerdir.

3.1.2. Nikâh

ADRB'ye gelen evlilik, nikâh ve boşanma ile ilgili alt konularda boşanma ve boşanma sorularından sonra 45 sorunun nikâh konusuyla ilgili olduğu tespit edilmiştir.

Nikâh karşı cinsten iki kişinin aralarında yaptıkları bir antlaşmadır. Ancak salt cinsel ve duygusal bir bağ olmayıp her iki tarafa da çeşitli hak ve sorumluluklar yükleyen bir antlaşmadır (Çiftkat, 2011, s. 64). Nikâh konusuna ait sorular toplum hayatında insan birlikteliklerinin meşruiyeti, meşruiyete etki eden faktörler ve meşruiyete ait referanslardır. Bu konuda yaşanan sıkıntıları ve değişimleri göstermektedir (Şahin, 2010, s. 39).

Nikâh konusunda büroya sıkça gelen sorularda büyük bir kısmı evlilikte kültür, din ve mezhep farklılıkları ile ilgilidir. Sözelimi "Görüştüğüm adam alevi ben ise kürdüm. Evlenmemizde sakınca var mı?" (K11, Bingöl 28.10.2019)

"Benim bekâr bir oğlum var. Namazını da kılıyor. Evlenme işini de benle annesine bırakmış. Yalnız internette tanıştığı bir Rus kıza bizim eve davet etmiş. Kız da yılbaşında geliyor. Ve buna annesiyle engel olamıyoruz. Size sorum şu bu Rus kıza imam nikâhı yapsam olur mu? Bir hafta sonra kız gider. İş ciddiye biner mi bilmiyorum. Ama haram zina olmaması için bunu yapabilir miyim?" (E2, Bingöl 30.11.2018).

Diğer bir danışan da..."Eşim alevi. Biz evlenirken de kayınbabam dini nikâh kıydırtmadı. Doğrusu ben namaz kılmıyorum. Ancak oruç tuttuğum durumlarda kayınbabam sürekli bana laf sokuşturuyor. Eşim ibadet konusunda bana karışmıyor fakat kayınbabamın tavrı beni rahatsız ediyor. Bu nedenle yuvamızın huzuru kaçıyor.

Nikâh konusu da kafamı çok kurcalıyor, acaba dini açıdan resmi nikâh tek başına geçerli mi?" (K12, Bingöl 31.01.2020)

Verilen örneklerde görüldüğü gibi eşlerin dini duygu ve düşüncelerinin farklılığı aile huzurunu etkilemektedir. Gelen sorular incelendiğinde farklı din, mezhep ve kültür farklılığıyla yapılan evliliklerde, birçok ailede eşlerin dini pratikleri yerine getirmede ve çocuk yetiştirmede birbirine gereken saygıyı göstermediği, aksine dini pratikleri uygulamaya çalışan aile bireylerini küçük düşürmek, rencide etmek hatta ibadetlerinin yapılmasını engellemek gibi durumların sıklıkla yaşandığı görülmektedir. Bu da eşler arasında problem ve krizlere sebep olmakta ve yuvanın devamı konusunda aileyi olumsuz etkilemektedir.

Görüldüğü gibi toplumumuzda farklı dinin yanında mezhebî farklılıklar da evlilik için engel olarak görülmektedir. Bürolara gelen sorulara bakıldığında farklı mezhep ve dine yapılan evliliklerde kültür çatışmasından dolayı eşlerde olduğu gibi aileler arasında problemler ortaya çıktığı görülmüştür. Örneğin, yeni doğan çocuğu her birinin kendi inanç ve kültürüne göre yetiştirmeye çalışması problem olarak görülmüştür. Bu konuda büro personelleri kendilerine gelen ve manevi destek isteyen danışanlara, mezhebi ve kültür farklılıklarının birer zenginlik olduğu dinimizin de bu konuda hoşgörülü olduğu konusunda dini hizmet vermiştir.

Eşlerin tartışma esnasında düşünmeden öfke ile eşine seni boşadım, üçten dokuz kadar boşsun ifadelerini sıkça kullandıkları görülmüştür. Daha sonra ise pişman oldukları ve bunun da ailede huzursuzluğa sebep olduğunu kullanılan bu ifadelerden dolayı nikâhın meşruiyetini öğrenmek için bürolara başvurdukları gelen sorular incelendiğinde görülmüştür.

"Eşim bir tartışma esnasında 3 kez boş ol dedi ve aradan 5 yıl geçti tekrar 3 kez boşsun dedi bu durumda nikâhımız bitmiş midir?" (K13, Bingöl 1.8.2018)

"Eşimle sadece resmi nikâh kıyarak 6 sene beraber yaşadık ve mahkemeye başvurarak resmi olarak ayrıldık. Aradan 1 yıl geçti ve eşimle tekrar bir araya gelmek istiyoruz. Geçen sefer dini nikâh kıymamıştık. Bir araya gelmemizde sakınca var mı?" (K14, Bingöl 13.2.2018)

"Eşim çok yıprandığı için benden yaşça çok büyük görünüyor ve bende içimden nerdeyse annem gibi görünüyor diye geçirdim, kefaret gerekir mi?" (E3, Bingöl 15.05.2018)

"Eşim kavga anında evlendiğimiz için nikâhımıza ve Allah adına çok kötü sözler söyledi. Bu durum nikâhımızı bozar mı?" (K15, Bingöl 20.11.2018). Görüldüğü gibi sinir ve öfke anında verilmiş boşanma kararlarının ardında pişman olup tekrar bir araya gelmek isteyen eşlerin bir araya gelme haklarının olup olmadığını öğrenmek için bürolara başvurmuşlardır.

Bürolara gelen pek çok soruda ise ailelerin müdahaleleri sonucu aile huzurunun bozulduğu hatta ayrılığa kadar giden sorunlara sebep olduğu görülmüştür. Bu bağlamda büroya birçok kez başvurulmuştur. Sözelimi, “Karı koca arasında ailelerin müdahalesi sebebiyle sorunlar yaşanıyor. Erkek eşini onun bulunmadığı bir ortamda boşadığını ifade ederek evliliği sonlandırdığını söylüyor ve kadın annesinin evine dönmek durumunda kalıyor. Hamile olan kadın doğum yaptığının ertesi günü boşandığı eşi ile birlikte büromuza gelerek tekrar birleşmek istediklerini ifade ediyorlar.” (E4, Bingöl 5.2.2019). Başka bir danışan ise “Eşimi ailemin dayatmasıyla boşadım, fakat çok pişmanım ve onunla tekrar evlenmek istiyorum. İki kez ayrı zamanlarda benden boşsun demiştim. Resmi nikâhımız duruyor, dinen bir araya gelmemizde bir sakınca var mı?” (E5, Bingöl 19.9.2019)

Telefon veya mesaj yoluyla eşinin kendisini (kadın) boşadığını iddia edip bu konuda dini açıdan nikâhın hükmünü öğrenmeye yönelik olarak da sorular sorulmaktadır. Bu çerçevede yapılan bazı başvurular şunlardır:

“Eşim oğluma sesli mesaj ile üç kez annen benden boştur dedi. Ayrıca annemi ve kardeşimi de arayarak beni boşadığını söylemiş. Şimdi ise hem eniştem hem de eşim inkâr ediyor. Ama mesaj oğlumun telefonunda halen kayıtlı duruyor ben bu durumda ne yapabilirim.” (E6, Bingöl 12.02.2019)

“Eşim benimle telefonla konuşurken boşadım seni ifadesini bir kez kullandı. Bu boşama geçerli midir?” (K16, Bingöl 14.02.2020)

“Eşim telefonda beni boşadığını söyledi. Boşanmış olduk mu ?” (K17, Bingöl 31.01.2020) şeklinde sorular sorulmaktadır.

Öte yandan görevliler, talak ile ilgili bürolara gelen sorularda ailenin huzurunun sağlanması ve boşanmaların önüne geçilmesine yönelik açıklamalarında ayet ve hadislerden faydalanarak bilgilendirme yapmaya çalışmaktadırlar. İslam’da talak kelimesinin hoş görülmediği ve tavsiye edilmediği (Nisa 4/19) ifade edilmiştir. Nikâh konusu görevlilerin en çok zorlandığı konulardandır. Büro çalışanlarının üstesinden gelemedikleri konularda danışanları Din İşleri Yüksek Kurulu’na yönlendirmişlerdir. Ve danışanlara talak ifadesinin şakasının bile olamayacağını ve böyle davranışlardan sakınılmalarına yönelik uyarılar yapılmıştır.

3.1.3. Evlilik Öncesi ve Nişan

Nişanlanma, nikâh sözleşmesinden önce tanışan gençlerin birbirlerine eş adayı (namzet) olmak için karşılıklı olarak iki tarafın birbirlerine verdikleri evlenme vaadidir.

Nikâhtan önce geçirilen bu ara dönem, evlenecek olan erkek ve kadına birbirlerini tanımak, mutlu bir yuva kurup doğru karar vermek ve düşünmek adına verilen bir fırsattır. Nişanlanma, ilerde gerçekleştirilecek olan evliliğe ilk adım olmak

adına verilen bir akit olduğu için evlilik gibi kabul edilmemelidir. Nişanlanmış olan kadın ve erkek, birbirini tanıma dönemi olan nişanlılık döneminde birbirlerine yabancıdır. Nişanlanma sırf bir evlilik vaadi olduğundan İslam âlimleri bozulmasında bir zarar doğurmadığı için bir tazminattan bahsetmemişlerdir (Yaman, 2015, s. 54-55).

Günümüzde nişanlılık döneminde karşılaşılan sorunlardan biri de nişanlanan çiftlerin bu akde meşruluk kazandırmak adına söz ve nişandan sonra resmi nikâhtan önce dini nikâh kıydırmalarıdır. Aslında amacı evlenme niyeti ile karşılıklı olarak iki tarafın birbirlerini tanımak olan bu dönem, kıyılan nikâhla nişanlılık döneminde bazı sorunların yaşanması durumunda ilişkinin çıkmaza girmesine sebebiyet vermektedir. Bu durumda eşlerin birbirlerini tanımaları için bir fırsat olarak verilen nişan, kıyılan dini nikâh ile taraflar arasında bir problem yaşanması ve anlaşmazlık çıkması durumunda krize dönüşür. Halkımız arasında bilinçsiz olarak belki de iyi niyet ile kıyılan bu nikâh zamanla ileride çözümü zor problemlere dönüşmektedir. Bu durumlar da zaman zaman tarafların özellikle de kız tarafının mağdur edilmesi ve kişilik hakların zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır (Özdemir, 2013, s. 72). Nitekim evlilik, nikâh ve boşanma konusunda gelen soruların önemli bir kısmı da evlilik öncesi ve nişan dönemi ile ilgilidir. Bu konuda gelen soruların büyük bir kısmını resmi nikâh öncesi dini nikâhın kıyılması ile yaşanan sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Bu hususta sorulan bazı sorular şunlardır:

“Bundan iki yıl önce nişanlandım. Nişan yapılırken erkek tarafının ısrarı üzerine dini nikâhımız kıyıldı. Nişanlılık dönemimde bir kavga neticesinde nişan bozuldu. İki yıldır eski nişanım dini nikâh kıyıldığı için beni dinen boşamayacağını söylüyor. Şuan hiçbir alakam yok ve beni isteyen biri olmasına rağmen evlenemiyorum. Bu durumda ne yapmak gerekir.” (K18, Bingöl 19.11.2018).

Başka bir danışan, “Nişanlılık döneminde dini nikâh kıydık. Ancak daha sonra nişanımız bozulmasına rağmen eşim bana boş ol demedi. Aradan uzun bir zaman geçti ve o başkasıyla evlendi. Ben de evlilik düşünüyorum ama bazıları hala onun eşi olduğumu söylüyorlar. Ne yapmam gerekir?” (K19, Bingöl 8.11.2018).

Diğer bir danışanda... “Evliliğe hazırlık yapıyorum ve nişanım sürekli mihrini değiştiriyor. Böyle bir hakkı var mıdır?” (E7, Bingöl 17.01.2020).

“10 yıl önce biri ile nişanlandım. Nişanlanma sırasında dini nikâhımız kıyıldı. Bir iki ay içinde aileler içerisinde bir anlaşmazlık yaşandı ve biz nişanı attık. Karşı taraftan alınan tüm hediyeleri vs. geri verdik. Nişanım beni boşamadı. Durumu babamlara söylememe rağmen "boş ver biz nişanı attık nikâh falan hepsi bitti " deyip kestirip attılar. Daha sonra ben başkası ile evlendim. Şu an 10 yıllık evliyim ve 2 çocuğum var hala vicdanen rahat değilim. Şu an benim nikâhımın dini boyutu nasıldır.” (K20 Bingöl 19.09.2018).

Yukarıdaki sorulara benzer soruların bürolara fazlaca geldiği görülmektedir. Konu ile ilgili gelen sorular incelendiğinde; resmi nikâhtan önce dini nikâhın kıyılması durumunda, kadınların erkeklerden daha çok mağdur edildiği gözlemlenmiştir. Büro görevlileri; danışanlara hangi sebeple olursa olsun nişan döneminde din adamlarının dini nikâhı uygun görmedikleri, çünkü nişanın eşlerin ve ailelerin birbirlerini tanımalarını sağlayan bir hazırlık dönemi olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca resmi nikâh olmadan dini nikâh kıymanın hukuken de yanlış olduğu, muhtemel sonuçları ile açıklanmıştır. Danışanlara resmi nikâhtan sonra dini nikâhı kıymaları tavsiye edilmiştir.

3.1.4. Aldatma

ADRB'ye gelen boşanma soruları ile ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Çalışmalar içerisinde en kapsamlı araştırmalardan biri de Aybey'e aittir. Ona göre; ailelerdeki sorunların ve ayrışmaların ana sebeplerinden biri kabul edilen aldatma kelimesi, zina ve namus kavramları konusunda eşlerin istenilen hassasiyeti göstermediklerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Aldatmanın vuku bulması halinde, evlilik bağlarının zayıflamasına hatta bu bağların kopmasına sebep olan bir problem olduğunu ifade etmiştir (Aybey, 2015b,). Aile bağlarını zayıflatan ve ailelerin dağılmasına sebep olan aldatma ve zina İslam'da yasaklanmış ve büyük günahlardan sayılmıştır. (Furkan, 25/65; İsrâ, 17/31).

ADRB'ye gelen sorular arasında aldatma ve aldatma sonuçları ile ilişkili sorulara sıkça rastlanmamakla birlikte, çalışmamızda konuyla alakalı danışan olarak 7 kişinin müracaat ettiği tespit edilmiştir. Bu sorulardan bazıları şunlardır;

“Eşim gece sürekli olarak biriyle mesajlaşarak beni aldatıyor. Söylediğimde kavga çıkarmak için bahane aradığımı söylüyor. Çaresizim yardımcı olur musunuz?” (K21, Bingöl 30.10.2019)

“Eşimin beni başka bir kadınla aldattığını düşünüyorum. Bununla ilgili birçok duyum da aldım. Böyle bir durumda bizim nikâhımız etkilenmez mi?” (K22, Bingöl 10.11.2017)

“Nişanlımın başka bir kadınla görüşüğünü öğrendiğimde nişanı attım. Beni ailemin yanında küçük düşürdü ve hala toparlanamadım. Lütfen bana yardımcı olur musunuz?” (K23, Bingöl 26.11.2015)

“Sanal aldatma zina sayılır mı, boşanma sebebi midir?” (K24, Bingöl 20.02.2020)

Örnek olarak verilen sorular incelendiğinde genelde kadınların aldatıldığı gözlemlenmiştir. Çaresizlik içinde kalan kadınların büroya başvurdukları ve bu konuda destek aradıkları tespit edilmiştir. Büro görevlileri ayet ve hadisler ışığında, aldatma

ve zinanın kesin bir şekilde yasaklanmış olduğunu belirtmiş, zina ve aldatmanın aileyi sarstığı, ahlaksızlığı yaydığı, iffet ve namus duygusunu rencide ettiği ve bu konuda dinimizin kesin emrinin olduğu bilgisini vermişlerdir. Güzel ahlak ile ilgili hadislerden örnekler verilmiştir. Ailenin huzurunun sağlanması ve boşanmaların önüne geçilmesine yönelik danışmanlık yapılmıştır.

3.1.5. Küçük Yaşta/Zorla Evlilik

Bingöl Aile ve Dini rehberlik Bürosu'na gelen "evlilik-nikâh-boşanma" ile ilgili sorular incelendiğinde, 6 sorunun "Küçük Yaşta/Zorla Evlilik" olduğu görülmüştür. Buda bizlere 2015-2020 yılları arasındaki karteks sonuçlarında en az sorunun "Küçük Yaşta/Zorla Evlilik" konusu olduğu kanaatini kazandırmıştır.

Küçük yaşta/zorla evlilik konusunda büroya gelen sorularda küçük yaşlarda yapılan evliliklerin aile zoruyla değil de kendi istekleriyle, aileye rağmen yapılan evlilikler olduğu görülmüştür. Örneğin bir danışan sorununu şu şekilde ifade etmiştir. "16 yaşında ailemin istememesi ve evlenmeme karşı çıkması rağmen sevdiğim kişiye kaçarak evlendim. Ancak şimdi eşim bana şiddet uyguluyor. Bu durumu kimseye açamıyorum. Aileme de söyleyemiyorum, çünkü zorla evlendiğim için babam benimle konuşmuyor. Zaten desem de bana diyecekler nasıl kaçtıysan öyle de katlan. Acaba çektiğim bütün bu sıkıntıların sebebi aileme rağmen gerçekleştirdiğim evlilik mi?" (K25, Bingöl 05.11.2017)

"Küçük yaşta ailemin onayı olmadan eşime kaçarak bir evlilik gerçekleştirdim ve babam beni kesinlikle affetmeyeceğini söyledi. Çok pişmanım babamın hakkını helal etmesi için ne yapmam gerekir?" (K26, Bingöl 03.01.2019)

"Anne babanın tehdidi ile küçük yaşta kıyılan dini nikâhın geçerliliği var mıdır?" (K27, Bingöl 07.03.2019). Bu soruda da görüldüğü gibi sorular genelde dini danışmanlık ve rehberlik amaçlı olduğu gibi çoğu zaman da fıkhi boyutta oluyor. Bu da Aile ve Dini Rehberlik Bürosu personelinin dini danışmanlık ve rehberlik alanında olduğu gibi İslami ilimlerde de donanımlı olması gerektiğini gösteriyor. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, büro personelinin bu alandaki kalitesini artırmak adına hizmet içi eğitimlerin sayısını artırması gerekir.

Erken yaşta/zorla yapılan evlilikler ile ilgili bürolara gelen sorularda, görevliler bu konudaki bilgilendirmelerini ayet ve hadisler ışığında yapmaktadırlar. Dinimizin zorla evlendirmeyi tasvip etmediği, özellikle nikâh sırasındaki icap ve kabul ifadesindeki amacın rıza olduğu bilgisi verilmiştir. Ailenin rızası alınarak yapılan evliliklerin yuvanın devamı ve korunmasındaki önemine vurgu yapılmıştır. Bu konuda ADRB'ye danışan bireylere büro çalışanları genellikle dini bilgilendirme vasıtasıyla yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Ancak ADRB çalışanları cevap vermede

zorlandıkları soru ve sorunlarda ise danışanları Din İşleri Yüksek Kurulu veya ilgili birimlere yönlendirmektedirler.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Aile yapısının korunmasını desteklemek ve aile bireyleri arasında ortaya çıkan dinî kaynaklı sorunların çözümüne katkı sunmak gayesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı 2003 yılında müftülükler nezdinde ADRB birimini hizmete açmıştır. Söz konusu bürolarda genellikle destekleme, rehberlik ve uzlaştırmaya yönelik dini danışmanlık yapılmaktadır. Eşlerin aralarında yaşanan sorun ve problemlerin üstesinden gelebilmek ve hayatlarını sorunsuz bir şekilde sürdürebilmek, bilgi edinmek ve sorunlarına çözüm bulabilmek için Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına başvurdukları söylenebilir.

Bu çerçevede Bingöl ADRB'ye 2015-2020 seneleri arasında gelen sorular incelendiğinde “evlenme/nikâh ile talak/boşanma” başlığı altında 109 soru olduğu tespit edilerek, talak ve nikâh ifadelerinin en sık karşılaşılan kelimeler olduğu görülmüştür. Bu durum eşlerin evlilik kurumunun ciddiyetini kavrayamadıklarını ve boşanma ile talak kelimeleri hususunda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını akla getirmektedir. Ayrıca büroya “evlenme/nikâh ile talak/boşanma” başlığı altında gelen 109 soru incelendiğinde bu soruları soran erkeklerin sayısının sadece %20 olduğu saptanarak, başvuranlar arasında kadın eşlerin çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Söz konusu bürolara gelen 512 sorunun incelenmesi sonucu genel olarak şu konularda bir yığılma olduğu tespit edilmiştir.

✓ “Evlilik-nikâh-boşanma” ile ilgili olduğu tespit edilen 150 soru içerisinde, şartlı ve yeminli boşanmalarda kullanılan “boş ol” ifadesinin dini hükmünün ne olduğu ile ilgili sorular

✓ Anlaşmalı boşanma yoluna giderek mahkemece boşanmaları karara bağlandıktan sonra belli süre sonra pişmanlık duyup tekrar bir araya gelmek için sadece dini nikâhla evliliğin sürdürülebilirliğine dair sorulan sorular.

✓ Ailede eşlerin birbirlerini aldatmaları sonucu oluşan problemlerin çözümü ve aldatmanın dini hükmüne dair yöneltilen sorular.

✓ Telefon veya mesaj yoluyla eşinin kendisini (kadın) boşadığını iddia edip bu konuda dini açıdan hükmünü öğrenmeye yönelik olarak sorulan sorular.

Aile ve Dini Rehberlik Büro personeline iletilen soru ve sorunlara dini danışmanlık ve rehberlik hizmeti bağlamında şu öneriler sunulabilir:

✓ Aile ve Dinî Rehberlik bürolarında görevli Dinî danışmanların dini bilgiye hâkim ve psikolojin danışmanlık teknikleri konusunda eğitim almış kişilerdir. Bu nedenle evlilik/nikâh/boşanma soru(n)larıyla gelen danışanları etkin dinleme,

empati kurma vb. terapi tekniklerini ve danışmanlık ilkelerini gözeterek danışanın asıl amacının ne olduğunu anlayarak tarafsız çözümler üretilebilir.

✓ Dini danışan evlenme, boşanma, nikâh, talâk, mehir vb gibi dinî kavramların dinî hüküm olarak doğru anlaşılması hususunda eşleri (kadın/erkek) bilgilendirebilir.

✓ Danışmanlar, eşler arasındaki sorunlara, geçimsizliğe ve aile içi huzursuzluk nedenlerine yönelik sabır, tövbe, af, merhamet, kul hakkı, imtihan, kader ve dua gibi kavramlar üzerinden örneklerle danışanların manevi yönlerini kuvvetlendirecek açıklamalar yapabilir.

✓ Evlenme, boşanma ve nikâh hususlarında yaşanan sıkıntılar ve sorunların insanı yıpratabileceğini söyleyip, kaygılarından kurtulmasının mümkün olduğunu açıklayıp, Kur'an Kerim'den, hadislerden, sahabe hayatından, tasavvuftan ve günümüzde yaşanan olaylardan örnekler vererek danışana manevi destekle birlikte moral motivasyon desteği verilebilir

KAYNAKÇA/REFERENCE

- Acar, H. (tarih yok). *Talak* (Cilt 39). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopeisi.
- Altaş, N. (2017). Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi. M. K. Nurullah Altaş içinde, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* (s. 13-34). İstanbul: DEM.
- Angın, Y. (2018). Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psikososyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(18), 661-689.
- Aybey, S. (2015). Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 137-152.
- Aybey, S. (2016). Müftülüklere Gelen Evlilikle İlgili Sorunların Çözümünde Dini Danışmanlığın Rolü. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1327.
- Baygeldi, M. R. (2018, Nisan). Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması : Mevcut Durum ve Öneriler. *Analiz*(234), 7-30.
- Bedrettin KESGİN, Metin ERDEM. (2018). Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 69-92.
- Bulut, İ. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmet Müsteşarlığı Yayınları.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (2.Cilt: Kimliğin Gücü)*.(E. Kılıç, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, S. (2012). *Dini Danışma ve Rehberlik*. Ankara : DİB Yayınları.
- Coşkunsever, A. (2016). Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu & Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği). *Doktora tezi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cumhurbaşkanlığı, T. (1998, Ağustos 1). *T.C. Cumhurbaşkanlığı mevzuat bilgi sistemi*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4847&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Çiftkat, İ. (2011). *Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*. Konya.

- Demirtaş, B. (2019, Şubat). Diyanet İşleri Başkanlığının Manevi Danışmanlık Rehberlik Hizmetleri. *Diyanet(aylık dergi)*(338), 13.
- DİB. (2018). *Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu.*. Ankara
- DİB. (2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu.* Ankara.
- DİB. (2015b,). (2020 Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü). <http://www2.diyamet.gov.tr>
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2020). *Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü.* <https://www2.diyamet.gov.tr/DinHizmetleriGenelMudurlugu/Sayfalar/Sosyal-Hizmet-Kurumlarında-Yürütülen-Din-Hizmetleri.aspx>
- Han, A. (2016). Diyanet İşleri Başkanlığının Hastanelerde Yürüttüğü Manevi Destek Hizmetleri. *I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi.* İstanbul.
- İş Birliği Protokolü. (2018). *Aile, Çalışma Ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İle Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü.* <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/PROTOKOL.pdf>
- kanun, 633 sayılı. (1965). *Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun.* [https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20\(6002%20%C3%B6ncesi\).pdf](https://hukukmusavirligi.diyamet.gov.tr/Documents/633%20say%C4%B1%C4%B1%20Kanun%20(6002%20%C3%B6ncesi).pdf)
- Kılınçer, H. (2019). Manevi Danışmanların Aile Danışmanlığı Hakkındaki Algı ve Tutumları. A. Ayten içinde, *Danışmanlık ve Rehberlik Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler* (s. 99-143). İstanbul: DEM.
- Koç, M. (2018). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Hastanelerdeki Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri (1995-2015): Sınırlılıklar ve Bir Eğitim Programı Önerisi. *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik* (Cilt 1, s. 337-338). İstanbul: Dem yayınları.
- Martı, P. D. (2015). Ailem ve ben. P. D. Martı içinde, *Ailem* (s. 14-25). Ankara: DİB yayınları.
- Martı, P. D. (2018). Yuva kurmak, Aile olmak. P. D. Martı içinde, *Yuva kurmak, Aile olmak* (s. 51). Ankara: DİB yayınları.
- Martı, P. D. (2019). Hadislerle Evlilik. P. Martı içinde, *Hadislerle Evlilik* (s.20). Ankara: DİB yay.
- Ok, Ü. (2017). Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarih. M. k. Nurullah Altaş içinde, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetler* (s. 35-54). İstanbul: DEM.
- Özdemir, Ö. (2013). Aile irşat ve rehberlik bürolarının yetişkin din eğitimine katkısı (adana ili örneği). Adana.
- Özdemir, S. (2017). Sosyal hizmetlerde dini danışmanlık ve din hizmetleri. N. A.-M. KÖYLÜ içinde, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* (s. 179-207). İstanbul: Dem yayınları.
- Söylev, Ö. F. (2014). Türkiye'de Dini Danışma ve Rehberlik - Alanları, İmkânları ve Yöntemleri - (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği). *Doktora Tezi*, Bursa.
- Şahin, T. K. (2010). *Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Faaliyetleri.* Konya.
- Şirin, T. (2014). *Dini Danışma ve Rehberlik.* İstanbul: İstanbul.
- Yaman, A. (2015). *Ahlak ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız.* Ankara: DİB Yayınları.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2014). *Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet.* İstanbul: Nar Yayınevi.

Extended Abstract

The Contribution of Religious Counseling and Guidance to Questions Faced by Family and Religious Guidance Officers (Bingöl Example)

The family is a phenomenon built on sacred and untouchable values in every society. Individuals with two different values and sometimes different cultures combine their lives with the marriage contract by undertaking the universally accepted love, respect, value, interest, trust, physiological needs as well as psychological and a range of various rights and responsibilities. This union, which is established to never leave, can sometimes be broken due to undesirable reasons.

The study was built on the effort of determining whether the spouses who applied to Directorate of Religious Affairs Family and Religious Guidance Offices with "marriage /wedding/ divorce" problems between the years of 2015 and 2020 in Bingöl province use the aforementioned concepts consciously or unconsciously or intentional or unintentionally. During this process, the records of the counselees who consulted the Directorate of Religious Affairs Family and Religious Guidance Offices both by mail and by phone has been examined. By examining a total of 512 Kartesk samples related to our subject, it was tried to determine how Religious Counseling and Guidance produced solutions to problems causing unrest in the family and between spouses, and its positive and negative aspects. In the research, by scanning the literature, discursive analysis method was applied to the obtained data, interview and scanning techniques were used. In the application part, phone calls were made to understand the client's intention correctly. It also works to understand the topics "Family and Religious Guidance Bureau, the historical process of the Religious Advisory, Consulting and Religious Guidance Areas in Turkey" has been touched on the subject. By analyzing the data obtained from the samples, the questions that were asked to answer the most among the questions about spouses as per the main subject of our study - marriage /wedding/ divorce - or the questions that were sent to the Family and Religious Guidance Offices by mail, telephone and other communication tools were examined. As a result of these analyzes, our study has been gathered under five main headings: "Problems After Divorce, Marriage, Pre-Marriage and Engagement, Deception and Younger / Forced Marriage". In the first heading: In what situations and events the spouses use the expressions of divorcement/divorce, how their spouse reacts to this, in the second heading, what kind of obstacle will the religious and sectarian differences prevent this union in order for the marriage of the individuals to be married, in the third heading, the couples who will marry with sincere feelings, what can be the permissibility and victimization of marriage, in the fourth heading, what can be done when faced with a situation that no spouse wants to encounter or even is ashamed to bring to mind., in the fifth heading, how and in which situations the marriage will take place at a young age/forced marriage, and Family and Religious Guidance for couples who encounter these and similar situations. It was observed that they could access the desired information from the office consultancy. In addition, due to the correct understanding of the counselees intent during the research process, a telephone conversation was held about the matters consulted.

Based on the data obtained in the research; In the questions directed to the Family and Religious Counseling Offices, the questions about divorce complaints are mostly or firstly asked, the counselees are faced with the words "be empty and talaq", which they especially complain about the most or the most extreme, and they try to put their spouses under suspicion and discipline, it has become a habit due to excessive use and over time the concepts of "be empty and talaq" lose their meaning; secondly, in the marriage contract, the differences in belief, worship and thought sometimes affect the family due to the differences in culture, religion and sect, and therefore they get support from the Family and Religious Counseling Office counselees; thirdly, the pre-marital and marital problems have been the aggrieved of the bride's side because of the marriage made for the candidates who intend to get married to get to know each other in this process, regarding cheat on someone, it was observed that the spouses (women) did not accept the situation and said that they could leave. In addition, among the questions about marriage-marriage-divorce in the examinations, the question we encounter little, if not almost none, is among our findings that it is the issue of in early age/forced marriage.

According to the results we obtained from the samples, findings, counselees and interviews: It was observed that they tried to get information about these issues and to get rid of the psychological depression they were experiencing from the questions they asked to the Family and Religious Guidance Offices. In addition, it has been determined that Religious Counseling and Guidance as a new field, tries to help counselees as experts within the scope of their knowledge and skills, and directs them to the General Assembly of Religious Affairs and the necessary authorities to receive psychological support in questions/problems which they have difficulty in solving.

Keywords: Religious Counseling, Family, Marriage, Wedding, Divorce